

การพัฒนาแผนที่นำทางการจัดการศึกษาระดับอุดมศึกษาเพื่อสังคมผู้สูงอายุ* DEVELOPMENT OF HIGHER EDUCATION MANAGEMENT ROAD MAP FOR AGING SOCIETY

ธรรมมา เจียรธรวานิช, พันธศักดิ์ พลสารมย์*, สิริฉันท สติกรกุล เทชพาหพงษ์

Thamma Jairtalawanich, Pansak Polsaram*, Sirichan Sathirakul Tachaphahapong

คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย กรุงเทพมหานคร ประเทศไทย

Faculty of Education, Chulalongkorn University, Bangkok, Thailand

*Corresponding author E-mail: pansakp@gmail.com

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อศึกษานโยบายและสภาพการจัดการศึกษาระดับอุดมศึกษาของผู้สูงอายุในประเทศไทย 2) เพื่อศึกษาแนวปฏิบัติที่ดีสำหรับการจัดการศึกษาของสถาบันอุดมศึกษาเพื่อสังคมสูงอายุทั้งในและต่างประเทศ และ 3) เพื่อพัฒนาแผนที่นำทางการจัดการศึกษาระดับอุดมศึกษาเพื่อสังคมสูงอายุ วิธีดำเนินการวิจัย 3 ขั้นตอน ประกอบด้วย ขั้นตอนที่ 1 การศึกษานโยบายและสภาพการจัดการศึกษา ขั้นตอนที่ 2 ศึกษาแนวปฏิบัติที่ดีทั้งในและต่างประเทศ และ ขั้นตอนที่ 3 พัฒนาแผนที่นำทางการจัดการศึกษาระดับอุดมศึกษาเพื่อสังคมสูงอายุ พบว่านโยบายและสภาพการจัดการศึกษาส่วนใหญ่มีนโยบายการศึกษาให้กับผู้เรียนทุกช่วงวัย โดยมีเนื้อหาสาระวิชาเน้นสร้างความสุขทางจิตใจ ส่วนแนวปฏิบัติที่ดีทั้ง 6 ประเทศ มีรูปแบบที่เหมือนกันคือ การเรียนเพื่อความสุข และเน้นการเรียนร่วมกัน ระหว่างผู้สูงอายุกับนักศึกษา โดยพบว่าหลายรูปแบบสามารถนำมาปรับใช้กับประเทศไทยได้ต่อไป และแผนที่นำทางพบประเด็นยุทธศาสตร์ทั้ง 5 ด้าน ดังนี้ 1) ด้านผู้สอน คือ การพัฒนาความรู้และทักษะของผู้สอนให้เหมาะสมและการส่งเสริมการใช้เทคโนโลยีและเครื่องมือดิจิทัลในการเรียนรู้ของผู้เรียนกลุ่มผู้สูงอายุ 2) ด้านผู้เรียน คือ การส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิตของผู้เรียนกลุ่มผู้สูงอายุ เน้นการสร้างแรงจูงใจในการเรียนรู้ 3) ด้านผู้บริหาร คือ การพัฒนาและเสริมสร้างระบบการศึกษาระดับอุดมศึกษาสำหรับผู้เรียนกลุ่มผู้สูงอายุให้สอดคล้องกับความต้องการของผู้เรียน 4) ด้านหลักสูตร คือ การพัฒนาและปรับปรุงหลักสูตรการศึกษาระดับอุดมศึกษาเพื่อตอบสนองความต้องการของผู้เรียนกลุ่มผู้สูงอายุสามารถพัฒนาทักษะที่เกี่ยวข้องกับการใช้ชีวิตประจำวัน และ 5) ด้านบริการสนับสนุน คือ การสร้างระบบนิเวศให้มีความเหมาะสมในการเรียนรู้ ให้บริการสนับสนุนที่ช่วยให้ผู้เรียนกลุ่มผู้สูงอายุสามารถเข้าถึงและเรียนรู้ได้อย่างเหมาะสม

คำสำคัญ: แผนที่นำทาง อุดมศึกษา สังคมสูงอายุ การจัดการศึกษา

Abstract

This research article objectives are 1) to study the policy and conditions of higher education for the elderly in Thailand, 2) to study best practices for the education of higher education institutions for an aging society, both domestically and abroad and 3) to develop a road map. Providing higher education for an aging society the research method consists of 3

steps. Step 1: Studying policies and conditions of education provision, Step 2: Studying best practices both domestically and abroad and Step 3: Developing a road map. As for best practices all 6 countries have the same format. Studying for happiness and emphasize learning together between the elderly and students. It was found that many formats can be applied to Thailand. And the road map found strategic issues in all 5 areas as follows: 1) the lecturer, which is the development of appropriate knowledge and skills of teachers and the promotion of the use of technology and digital tools in learning for elderly learners. 2) the learner, learning is the promotion of lifelong learning among elderly learners. Emphasis is placed on creating motivation for learning. 3) the administrative, aspect is developing and strengthening the higher education system for elderly learners with the needs of the learners. 4) the curriculum, aspect is developing and improving the curriculum for higher education to meet the needs of elderly learners able to develop skills related to daily life and 5) the support services, are creating an ecosystem to be suitable for learning provide support services to help elderly learners access and learn appropriately.

Keywords: Road Map, Higher Education, Aging Society, Education Management

บทนำ

ประกาศ เรื่อง ยุทธศาสตร์ชาติ (พ.ศ. 2561 – 2580) ในยุทธศาสตร์ชาติดำเนินการไปสู่การเป็นสังคมสูงวัยระดับสุดยอดในปี 2574 รวมทั้งการคาดการณ์ว่าครอบครัวไทยจะมีขนาดเล็กลงและมีรูปแบบที่หลากหลายมากขึ้น ประชากรในประเทศไทยจะมีช่วงอายุที่แตกต่างกันและจะมีกลุ่มคนช่วงอายุใหม่ๆ เพิ่มขึ้น ซึ่งจะส่งผลกระทบต่อทัศนคติและพฤติกรรมที่แตกต่างกัน ดังนั้น การเตรียมความพร้อมของประชากรให้มีคุณภาพ และการนำเทคโนโลยีที่เหมาะสมมาใช้ในการผลิตและการบริการของประเทศจะเป็นความท้าทายสำคัญในระยะต่อไป ซึ่งการพัฒนาศักยภาพคนตลอดช่วงชีวิต มุ่งเน้นการพัฒนาคนเชิงคุณภาพในทุกช่วงวัย รวมถึงวัยผู้สูงอายุ เพื่อสร้างทรัพยากรมนุษย์ที่มีศักยภาพ มีทักษะความรู้ เป็นคนดี มีวินัย เรียนรู้ได้ด้วยตนเองในทุกช่วงวัย ส่งเสริมให้ผู้สูงอายุเป็นพลังในการขับเคลื่อนประเทศ ส่งเสริมให้มีการทำงานหลังเกษียณ ผ่านการเสริมทักษะการดำรงชีวิต ทักษะอาชีพในการหารายได้ มีงานทำที่เหมาะสมกับศักยภาพ พร้อมกับจัดสภาพแวดล้อมให้เป็นมิตรกับผู้สูงอายุ (ประกาศ เรื่อง ยุทธศาสตร์ชาติ (พ.ศ. 2561 - 2580), 2561)

ทางด้าน อุบลวรรณ แสนมหายักษ์ ประธานคณะกรรมการมหาวิทยาลัยวัยที่สาม โดยนายกเทศมนตรีนครเชียงใหม่มีนโยบายดูแลผู้สูงอายุอย่างเป็นระบบเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิต และนำไปสู่การพัฒนาาระบบการศึกษาสำหรับผู้สูงอายุ โดยทำการสำรวจสอบถามผู้สูงอายุว่าหลักสูตรการเรียนรู้สำหรับผู้สูงอายุโดยเฉพาะ มีความสนใจด้านใดทั้ง 64 ชุมชน จนได้แนวคิดในการจัดตั้งหลักสูตรทำสัญญาเอ็มโอยูระหว่างเทศบาลนครเชียงใหม่กับมหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่ ในการจัดทำหลักสูตรการเรียนการสอนนี้ขึ้นมา โดยการเรียนรู้เข้าพระราชบัญญัติการศึกษาเรื่องการเรียนรู้ตามอัธยาศัย ซึ่งตอนนี้มีทั้งสิ้น 8 หลักสูตร เมื่อเรียนครบทั้ง 8 หลักสูตรถึงจะได้ “ปัญญาบัตร” คือ หลักสูตรคอมพิวเตอร์ การท่องเที่ยว สิ่งแวดล้อม สุขภาพ เศรษฐกิจ ศาสนาวัฒนธรรม เป็นต้น (โยธินอยู่จดี, 2561)

จากที่มาและความสำคัญดังกล่าวทำให้การพัฒนาแผนที่นำทางการจัดการศึกษาระดับอุดมศึกษาเพื่อสังคมสูงวัย จึงมีความจำเป็นอย่างยิ่ง โดยแสดงถึงการศึกษา ด้วยการ วิเคราะห์ สังเคราะห์ เก็บรวบรวม การพัฒนาแผนที่นำทางการจัดการศึกษาระดับอุดมศึกษาเพื่อสังคมสูงวัย โดยจะนำไปสู่การปรับตัวในด้านต่าง ๆ การบริหารจัดการเพื่อให้เกิดความหลากหลายในเรื่องของวัยของผู้เรียน และเพื่อให้เหมาะกับสังคมสูงวัยในสังคมไทย

ที่เปลี่ยนแปลงไป ด้วยเหตุนี้ผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะศึกษาแนวทางเพื่อการพัฒนาแผนที่นำทางการจัดการศึกษาระดับอุดมศึกษาเพื่อสังคมสูงอายุ ข้อความรู้ที่ได้จากการศึกษาจะเป็นการขยายขอบเขตองค์ความรู้แนวทางการปฏิบัติ ในด้านการพัฒนาแผนที่นำทางการจัดการศึกษาระดับอุดมศึกษาเพื่อสังคมสูงอายุให้ขยายผลต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. ศึกษานโยบายและสภาพการจัดการศึกษาระดับอุดมศึกษาของผู้สูงอายุในประเทศไทย
2. ศึกษาแนวปฏิบัติที่ดีสำหรับการจัดการศึกษาของสถาบันอุดมศึกษาเพื่อสังคมสูงอายุทั้งในและต่างประเทศ
3. พัฒนาแผนที่นำทางการจัดการการศึกษาระดับอุดมศึกษาเพื่อสังคมสูงอายุ

วิธีดำเนินการวิจัย

ขั้นตอนที่ 1 การศึกษานโยบายและสภาพการจัดการศึกษาระดับอุดมศึกษาของผู้สูงอายุในประเทศไทย

ศึกษาเอกสารประกอบด้วย แผนยุทธศาสตร์ รายงานประจำปี และเอกสารอื่นที่เกี่ยวข้องและการสืบค้นข้อมูลทางเว็บไซต์ เพื่อศึกษาสภาพปัจจุบันและความพร้อมของในการจัดการศึกษาระดับอุดมศึกษาเพื่อสังคมสูงอายุของไทย และสร้างแบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้าง เกี่ยวกับสภาพปัญหาและความพร้อม โดยสัมภาษณ์ ข้อมูลจากผู้บริหารระดับอธิการบดี หรือ รองอธิการบดี หรือ นายกสภามหาวิทยาลัย หรือ กรรมการสภามหาวิทยาลัยของสถาบันอุดมศึกษาตัวแทน 39 แห่ง โดยการคัดเลือกกลุ่มบุคคลในการศึกษาวิจัย อาศัยการคัดเลือกตามหลักเกณฑ์การคัดเลือกผู้ทรงคุณวุฒิ โดยกำหนดจำนวนผู้ทรงคุณวุฒิให้ครอบคลุม สถาบันอุดมศึกษาที่อยู่ภายใต้กระทรวงการอุดมศึกษา วิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม (อว.) รวมทั้งสิ้น 154 แห่ง โดยใช้การกำหนดกลุ่มตัวอย่างด้วยวิธีการกำหนดเกณฑ์ในการสุ่มตัวอย่างจำนวนสถาบันอุดมศึกษาในการเก็บข้อมูลด้วยการสัมภาษณ์ ถ้าขนาดประชากรเป็นหลักร้อย ควรใช้กลุ่มตัวอย่างอย่างน้อยร้อยละ 25 คือ 39 แห่ง (ธีรวิทย์ เอกะกุล, 2543) และนำข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ผู้บริหารระดับสูงของสถาบันอุดมศึกษา มาประมวลผล ทำให้ทราบถึงความพร้อม ศักยภาพ ปัญหาและอุปสรรคในการจัดการศึกษาระดับอุดมศึกษาเพื่อสังคมสูงอายุของไทย

ขั้นตอนที่ 2 ศึกษาแนวปฏิบัติที่ดีสำหรับการจัดการศึกษาของสถาบันอุดมศึกษาเพื่อสังคมสูงอายุทั้งในและต่างประเทศ

ศึกษาวิเคราะห์เอกสาร บทความ ผลการวิจัย และข้อมูลที่เกี่ยวข้อง กับแนวคิดและการดำเนินงานและการบริหารการจัดการศึกษาระดับอุดมศึกษาเพื่อสังคมสูงอายุ โดยการสืบค้นจากอินเทอร์เน็ต จากแหล่งข้อมูลทั้งในและต่างประเทศ และสร้างแบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้าง เพื่อใช้เป็นเครื่องมือในการรวบรวมข้อมูลหรือสอบถามข้อมูลจากผู้ทรงคุณวุฒิ ศึกษาแนวปฏิบัติที่ดีสำหรับการจัดการศึกษาของสถาบันอุดมศึกษาเพื่อสังคมสูงอายุทั้งในและต่างประเทศ ทำการวิเคราะห์เนื้อหาสาระที่ได้จากการศึกษาเอกสารและข้อมูลที่ได้จากแบบสัมภาษณ์จากผู้ทรงคุณวุฒิทั้งในและต่างประเทศ จำนวน 5 ท่าน ที่เกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษาเพื่อสังคมสูงอายุของสถาบันอุดมศึกษา แนวคิดและการบริหารจัดการและการวางแผน ยุทธศาสตร์ของการจัดการศึกษาระดับอุดมศึกษาเพื่อสังคมสูงอายุจาก 6 ประเทศ ได้แก่ 1) ประเทศญี่ปุ่น 2) ประเทศฝรั่งเศส 3) ประเทศอังกฤษ 4) ประเทศสหรัฐอเมริกา 5) ประเทศสิงคโปร์ และ 6) ประเทศไทย โดยศึกษาตามองค์ประกอบ 5 ด้าน มาสรุปเป็นแนวปฏิบัติที่ดีสำหรับการจัดการศึกษาของสถาบันอุดมศึกษาเพื่อสังคมสูงอายุทั้งในและต่างประเทศ

ขั้นตอนที่ 3 พัฒนาแผนที่นำทางการจัดการการศึกษาระดับอุดมศึกษาเพื่อสังคมสูงอายุ

1. นำข้อมูลจากขั้นตอนที่ 1-2 มาวิเคราะห์ SWOT Analysis ได้แก่ ปัจจัยภายใน จุดแข็ง (Strength) จุดอ่อน (Weakness) ปัจจัยภายนอกที่เป็นโอกาส (Opportunity) และภาวะคุกคาม (Threat) และจัดทำกลยุทธ์ของแผนที่นำทางการจัดการการศึกษาระดับอุดมศึกษาเพื่อสังคมสูงอายุ โดยใช้เทคนิค TOWS Matrix

2. (ร่าง) แผนที่นำทางการจัดการศึกษาระดับอุดมศึกษาเพื่อสังคมสูงอายุในภาพรวม ซึ่งการวิเคราะห์จัดทำแผนที่นำทางจะพิจารณาความเชื่อมโยงปัจจัยหลาย ๆ ด้าน เช่น เทคโนโลยี (Technology) การวิจัยและพัฒนา (R&D) และทรัพยากร (Resources) เข้าด้วยกันในช่วงเวลาต่าง ๆ โดยทั่วไปลำดับขั้นตอนการวิเคราะห์โดยพื้นฐานพร้อมทั้งคำถามที่ใช้ในการดำเนินการประชุมผู้ทรงคุณวุฒิ โดยมีขั้นตอนการวิเคราะห์จัดทำแผนที่นำทางการจัดการศึกษาระดับอุดมศึกษาเพื่อสังคมสูงอายุ 6 ขั้นตอน ดังนี้ 1) การวิเคราะห์ปัจจัยและแนวโน้มการเปลี่ยนแปลง (Drivers and trend) เช่น อะไรเป็นปัจจัยภายนอกที่ขับเคลื่อนทางทิศทางการเปลี่ยนแปลงของการจัดการศึกษาระดับอุดมศึกษาเพื่อสังคมสูงอายุ 2) วิเคราะห์ผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงของปัจจัยต่อการจัดการศึกษาระดับอุดมศึกษาเพื่อสังคมสูงอายุ (Implications) เช่น ปัจจัยที่ระบุในขั้นตอนที่ 1 ส่งผลให้เกิดผลกระทบต่อการจัดการศึกษาระดับอุดมศึกษาเพื่อสังคมสูงอายุอย่างไรบ้าง (พิจารณาผลกระทบให้ครอบคลุมทั้งในด้านบวกและลบ) 3) การวิเคราะห์ปัจจัยสำคัญต่อความสำเร็จ (Key success factors) หรือเป้าหมายของการพัฒนาที่เป็นรูปธรรม (Targets for development) เช่น พิจารณาถึงผลกระทบด้านต่าง ๆ ต่อการจัดการศึกษาระดับอุดมศึกษาเพื่อสังคมสูงอายุและระบุถึงปัจจัยที่ทำให้เกิดความสำเร็จที่สามารถตอบสนองแนวโน้มของผลกระทบที่ระบุในขั้นตอนที่ 2 เพื่อใช้สร้างประโยชน์ต่อสถาบันอุดมศึกษาจากผลกระทบด้านบวกและลบหรือหลีกเลี่ยงผลกระทบเชิงลบที่จะมีต่อสถาบันอุดมศึกษา 4) การวิเคราะห์ กระบวนการ และรูปแบบ การจัดการศึกษาระดับอุดมศึกษาเพื่อสังคมสูงอายุที่จะต้องพัฒนาให้มี เช่น พิจารณาเจาะลงไปถึงกระบวนการและรูปแบบที่ควรพิจารณา (มีอะไรบ้างและวางแผนว่าช่วงเวลาใด) ภายในระยะเวลา 15 ปี พ.ศ. 2566 - 2580 ซึ่งแบ่งเป็น 3 ช่วงระยะ คือ ช่วงระยะเริ่มต้น (พ.ศ. 2566 - 2570) ช่วงระยะดำเนินการ (พ.ศ. 2571 - 2575) และ ช่วงระยะติดตามและประเมินผล (พ.ศ. 2576 - 2580) เป็นระยะเวลา 5 ปี 10 ปี และ 15 ปี ตามลำดับ 5) การวิเคราะห์ทรัพยากรที่จำเป็นต้องใช้เพื่อยกระดับขีดความสามารถ (Resource & Capability) เช่น จะต้องใช้ทรัพยากรอะไรบ้างเพื่อขับเคลื่อนไปสู่เป้าหมายของการพัฒนาที่กำหนดไว้ในแผนระยะต่างๆ ที่กำหนดไว้ คือ ช่วงระยะเริ่มต้น (พ.ศ. 2566 - 2570) ช่วงระยะดำเนินการ (พ.ศ. 2571 - 2575) และ ช่วงระยะติดตามและประเมินผล (พ.ศ. 2576 - 2580) เป็นระยะเวลา 5 ปี 10 ปี และ 15 ปี ตามลำดับ และ 6) ทำการเขียน (ร่าง) แผนที่นำทาง (Road Map Development)

3. จัดประชุมผู้ทรงคุณวุฒิ 10 ท่าน เพื่อตรวจสอบกลยุทธ์และแผนที่นำทางการจัดการศึกษาระดับอุดมศึกษาเพื่อสังคมสูงอายุ

4. ปรับปรุงแผนที่นำทางการจัดการศึกษาระดับอุดมศึกษาเพื่อสังคมสูงอายุ ตามข้อเสนอแนะของผู้ทรงคุณวุฒิและนำเสนอแผนที่นำทางการจัดการศึกษาระดับอุดมศึกษาเพื่อสังคมสูงอายุฉบับสมบูรณ์

ผลการวิจัย

จากวัตถุประสงค์ข้อที่ 1 ในการศึกษานโยบายและสภาพการจัดการศึกษาระดับอุดมศึกษาของผู้สูงอายุในประเทศไทย พบว่า ผลการสัมภาษณ์ผู้บริหารของสถาบันอุดมศึกษาตัวแทน ระดับอธิการบดี หรือ รองอธิการบดี หรือ ผู้ช่วยอธิการบดี หรือ นายกสภามหาวิทยาลัย หรือกรรมการสภามหาวิทยาลัย มีดังนี้

1. นโยบาย หรือ แนวคิด ในการจัดการศึกษาระดับอุดมศึกษาของผู้สูงอายุ

ผลการวิเคราะห์สถาบันอุดมศึกษา ส่วนใหญ่มีนโยบายการศึกษาให้กับผู้เรียนทุกช่วงวัย โดยมีเนื้อหาวิชาเน้นสร้างความสุขทางจิตใจ เน้นให้ผู้เรียนมีพัฒนาการความพร้อม และทักษะในการดำรงชีวิตอยู่กับผู้อื่นในสังคมได้ดี ซึ่งมองว่าผู้สูงอายุที่มีอายุเกิน 60 ปีขึ้นไปยังมีความสามารถและมีศักยภาพนำความรู้ไปประกอบอาชีพได้ โดยอยู่ในรูปแบบการเน้นทำกิจกรรมต่างๆ ควบคู่การเรียนรู้ในชั้นเรียน ในลักษณะหลักสูตรระยะสั้น สามารถเก็บเป็นโมดูล สามารถเทียบโอนหน่วยกิตได้

2. นโยบายและสภาพการจัดการศึกษาระดับอุดมศึกษาของผู้สูงอายุ ในด้านผู้สอน

ผลการวิเคราะห์พบว่า สถาบันการศึกษามีความพร้อมด้านผู้สอนที่มีประสบการณ์ และสามารถปฏิบัติได้จริง รวมถึง ผู้สอนบางส่วนเป็นกลุ่มผู้สูงอายุสามารถเข้าใจถึงพฤติกรรมของผู้เรียนในกลุ่มผู้สูงอายุ สร้างความคุ้นเคยกับกลุ่มผู้เรียน แล้วสามารถถ่ายทอดความรู้ได้โดยตรงกับผู้เรียน ส่วนจุดด้อย ในบางสถาบันยังขาดผู้สอนที่มีความเชี่ยวชาญในการสอนในกลุ่มผู้สูงอายุโดยตรง และยังมีอาจารย์จำนวนน้อยในบางสาขาวิชาไม่เพียงพอต่อการเรียนการสอน และผลการวิเคราะห์จากปัจจัยภายนอกพบว่า ในด้านผู้สอนได้รับความร่วมมือจากหน่วยงานภายนอก สนับสนุนผู้เชี่ยวชาญมาช่วยในการเรียนการสอน และบางสถาบันเปิดเป็นหลักสูตรระยะสั้น มีการเชื่อมความสัมพันธ์กับชุมชนภายในพื้นที่ มีการเชิญผู้เชี่ยวชาญจากองค์กรภายนอกมีความเชี่ยวชาญเฉพาะด้าน เพื่อให้ความรู้กับผู้เรียนโดยตรง

3. นโยบายและสภาพการจัดการศึกษาระดับอุดมศึกษาของผู้สูงอายุ ในด้านผู้เรียน

ผลการวิเคราะห์ปัจจัยภายในที่เป็นจุดเด่น การเรียนส่วนใหญ่ในรูปแบบหลักสูตรระยะสั้น เพื่อเปิดโอกาสให้กับผู้สูงอายุที่ไม่มีวุฒิปริญญาเข้ามาเรียนเพิ่มเติมได้ในภาคปกติและภาคพิเศษ การสอนจะเป็นการสอนภาคทฤษฎีควบคู่กับภาคปฏิบัติ ซึ่งอาจจะอยู่ในรูปแบบการอภิปราย การสัมมนา การทำกิจกรรมต่างๆ ได้มีการแลกเปลี่ยนความรู้ ประสบการณ์ระหว่างผู้สอนกับผู้เรียน ส่วนจุดด้อยของผู้เรียน คือเรื่องสุขภาพความพร้อมทางร่างกายอาจจะเป็นอุปสรรคในการเรียน ทางสถาบันอุดมศึกษาควรมีการอำนวยความสะดวกให้กับผู้เรียนในกลุ่มผู้สูงอายุเป็นการเฉพาะ และผลการวิเคราะห์ปัจจัยภายนอก เป็นการเปิดโอกาสให้กับผู้เรียนในกลุ่มผู้สูงอายุ โดยสถาบันให้ความสำคัญของการศึกษาของกลุ่มผู้สูงอายุ เพื่อเพิ่มศักยภาพผู้เรียนให้นำความรู้ไปใช้ในการประกอบอาชีพต่างๆ ในอนาคต ส่วนอุปสรรคในด้านผู้เรียน คือเรื่องสุขภาพที่ยังไม่พร้อมและเรื่องเงินทุนในการศึกษาต่ออาจจะไม่เพียงพอ รวมทั้งการเดินทางมายังสถานที่เรียนในบางแห่งอีกด้วย

4. นโยบายและสภาพการจัดการศึกษาระดับอุดมศึกษาของผู้สูงอายุ ในด้านผู้บริหาร

ผลการวิเคราะห์ปัจจัยภายในที่เป็นจุดเด่นในด้านผู้บริหาร โดยภาพรวมนโยบายของผู้บริหาร สถาบันอุดมศึกษา มองว่าการศึกษาของกลุ่มผู้สูงอายุจะเป็นการศึกษาแบบตลอดชีวิต เน้นการเรียนได้ทุกเพศทุกวัยไม่จำกัดอายุ เพื่อเปิดโอกาสให้การศึกษาเป็นไปได้อย่างทั่วถึง นอกจากนี้มีการนำเทคโนโลยีดิจิทัลมาปรับใช้ในการสอนเพื่อตอบรับกับสภาพสังคมปัจจุบันที่พัฒนาให้ทันสมัยมากขึ้น ส่วนจุดด้อยผู้บริหารมองว่า สังคมปัจจุบันได้เปลี่ยนไปมากพร้อมทั้งด้านเทคโนโลยีเข้ามามีบทบาทต่อการใช้ชีวิตประจำวัน ผู้เรียนในกลุ่มผู้สูงอายุต้องหาความรู้ทางด้านเทคโนโลยีให้มากขึ้น การใช้เครื่องคอมพิวเตอร์และอุปกรณ์สื่อสารต่างๆ ยังเป็นปัญหาค่อนข้างมาก ดังนั้นรัฐบาลควรจะเข้ามาช่วยสถาบันอุดมศึกษาในเรื่องของงบประมาณเพิ่มเติมสำหรับการจัดการศึกษาในกลุ่มผู้เรียนผู้สูงอายุให้มีความพร้อมต่อไป และผลการวิเคราะห์ปัจจัยภายนอก ในด้านผู้บริหาร ผู้บริหารมองว่า โอกาสคือการมีส่วนร่วมจากองค์กรภายนอกในการจัดหลักสูตรร่วมกับมหาวิทยาลัย โดยการเปลี่ยนแปลงของสังคมเพิ่มโอกาสให้ผู้เรียนมีความกระตือรือร้นที่จะเลือกเรียนที่ตรงกับสายงานอาชีพที่ตัวเองสนใจ ความร่วมมือระหว่างภาครัฐและภาคเอกชนจำเป็นต้องมีเครือข่ายที่หลากหลายด้านเพื่อส่งเสริมนโยบายการศึกษาให้ตอบสนองต่อตลาดแรงงานได้เป็นอย่างดี ส่วนอุปสรรคที่สำคัญมองว่าการศึกษาไทยยังมีความเหลื่อมล้ำสูง

5. นโยบายและสภาพการจัดการศึกษาระดับอุดมศึกษาของผู้สูงอายุ ในด้านหลักสูตร

ผลการวิเคราะห์ปัจจัยภายในที่เป็นจุดเด่นในด้านหลักสูตร จากการศึกษาพบว่าหลักสูตรสำหรับผู้สูงอายุ ควรจะเป็นหลักสูตรระยะสั้น ใช้เวลาเรียนน้อยและสามารถเทียบโอนหน่วยกิตได้ โดยใช้ระบบธนาคารหน่วยกิต ในการสะสมหน่วยกิตที่เรียนจนจบการศึกษาในระดับปริญญาได้ หลักสูตรที่เปิดสอนจะต้องมีความยืดหยุ่นปรับเปลี่ยนได้ตามสถานการณ์ของสังคมในช่วงเวลานั้น สำรวจความสนใจของกลุ่มชุมชนผู้สูงอายุโดยรอบ สถาบันอุดมศึกษาว่าต้องการศึกษาและสนใจเรื่องใดเป็นพิเศษ ซึ่งส่วนใหญ่เป็นเรื่องใกล้ตัวที่มีผลต่อการดำรงชีวิต

เช่น เรียนเพื่อไปประกอบอาชีพเพิ่มเติมหลังวัยเกษียณ วิธีการสอนต้องใช้การประยุกต์หลายๆ วิธีเข้าด้วยกัน การสอนต้องมีการยกตัวอย่าง ง่ายต่อการอธิบายให้เข้าใจได้อย่างถ่องแท้ และผลการวิเคราะห์ปัจจัยภายนอกที่มีผลต่อการจัดการศึกษาของผู้สูงอายุ คือการเปิดโอกาสให้องค์กรภายนอกทั้งภาครัฐและภาคเอกชน ซึ่งมีความสำคัญมาก เพราะเนื้อหาที่สอนต้องตอบสนองความต้องการของผู้เรียนและตลาดแรงงานเป็นหลัก ส่วนใหญ่ผู้สูงอายุมักจะเลือกเรียนเรื่องใกล้ตัว

6. นโยบายและสภาพการจัดการศึกษาระดับอุดมศึกษาของผู้สูงอายุ ในด้านบริการสนับสนุน

ผลการวิเคราะห์ปัจจัยภายในที่เป็นจุดเด่นในด้านบริการสนับสนุน สถาบันอุดมศึกษาส่วนใหญ่มีความพร้อมในเรื่องสถานที่เรียน การจัดภูมิสถาปัตย์ให้กับผู้สูงอายุ มีจุดอำนวยความสะดวกให้กับผู้สูงอายุภายในมหาวิทยาลัย นอกจากนี้บางสถาบันยังมีหอพักรองรับสำหรับผู้เรียนที่อยู่ไกลจากสถานศึกษา ให้มีความสะดวกเพิ่มขึ้น ส่วนจุดด้อยคือเรื่องงบประมาณที่ไม่เพียงพอต่อการเตรียมความพร้อมให้กับผู้เรียน เช่น งบประมาณในการซื้ออุปกรณ์คอมพิวเตอร์และเครื่องมือสื่อสารทางด้านเทคโนโลยีสารสนเทศ ยังไม่มีเพียงพอสำหรับผู้เรียน และนอกจากนี้ยังขาดบุคลากรผู้สอนที่มีความเชี่ยวชาญในด้านกลุ่มผู้สูงอายุโดยตรงซึ่งค่อนข้างหายากและมีน้อย และผลการวิเคราะห์ปัจจัยภายนอกที่เป็นโอกาสในด้านบริการสนับสนุน หน่วยงานภายนอกได้เข้ามามีส่วนช่วยเหลือสนับสนุนทางการเงินและมีผู้เชี่ยวชาญเฉพาะด้านมาให้ความรู้เพิ่มเติมในบางเรื่องที่ผู้เรียนสนใจ

จากวัตถุประสงค์ข้อที่ 2 ในการศึกษาแนวปฏิบัติที่ดีสำหรับการจัดการศึกษาของสถาบันอุดมศึกษาเพื่อสังคมสูงอายุทั้งในและต่างประเทศ จากการศึกษา ผู้วิจัยสามารถสรุปแนวปฏิบัติที่ดีในการจัดการศึกษาระดับอุดมศึกษาเพื่อสังคมสูงอายุ ได้ 5 ด้าน พบแนวปฏิบัติที่ดี คือ 1) ด้านผู้สอน ควรคัดเลือกผู้สอน วิทยากรที่มีความรู้ความสามารถและมีความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับจิตวิทยาและการดูแลผู้สูงอายุ 2) ด้านผู้เรียน ผู้เรียนผู้สูงอายุส่วนใหญ่สนใจในการทำกิจกรรมและลงมือปฏิบัติ และต้องการให้มีการประเมินผลตามสภาพจริงจากการปฏิบัติ โดยอาจอยู่ในรูปแบบการแสดงผลงานเพื่อเป็นกำลังใจให้กับผู้เรียนกลุ่มผู้สูงอายุ 3) ด้านผู้บริหาร ควรมีการสร้างเครือข่ายและสร้างความร่วมมือกับภาครัฐและเอกชน 4) ด้านหลักสูตร ควรเน้นหลักสูตรชีวิต หลักสูตรวิชาชีพ และหลักสูตรวิชาการ ตามลำดับ และ 5) ด้านบริการสนับสนุน ควรมีสถานที่และสื่อการเรียนรู้ความปลอดภัยให้เพียงพอต่อกลุ่มผู้สูงอายุ (ระวี จุฑาทงศ์ (สัจจโสภณ), 2565) หากเปรียบเทียบระบบการจัดการศึกษาของผู้สูงอายุทั้ง 6 ประเทศ พบว่าในประเทศอังกฤษและประเทศสหรัฐอเมริกาส่วนใหญ่องค์กรเอกชนเป็นผู้รับผิดชอบจัดการเรียนรู้สำหรับผู้สูงอายุ ขณะที่ประเทศฝรั่งเศส ประเทศญี่ปุ่น และประเทศสิงคโปร์ จัดโดยหน่วยงานของรัฐและเอกชน นอกจากนี้ในการศึกษายังพบว่าผู้สูงอายุกลุ่มหนึ่งให้ความสนใจในการศึกษาในระดับอุดมศึกษาที่เป็นรูปแบบในระบบ ซึ่งทั้ง 6 ประเทศ มีรูปแบบที่เหมือนกันคือ การเรียนเพื่อความสุข และเน้นการเรียนร่วมกันระหว่างผู้สูงอายุกับนักศึกษา เพื่อสร้างความเข้าใจระหว่างวัย ซึ่งเป็นประสบการณ์ที่หลายประเทศดำเนินการอยู่ โดยพบว่าหลายรูปแบบสามารถนำมาปรับใช้กับประเทศไทยได้ต่อไป (ณัฐพร จาตุศรีพิทักษ์ และประกาย ชีระวัฒนากุล, 2563)

จากวัตถุประสงค์ข้อที่ 3 ในการพัฒนาแผนที่นำทางการจัดการศึกษาระดับอุดมศึกษาเพื่อสังคมสูงอายุ ได้แผนที่นำทางสำหรับการจัดการศึกษาระดับอุดมศึกษาเพื่อสังคมสูงอายุ ดังนี้

แผนที่นำทางสำหรับการจัดการศึกษาระดับอุดมศึกษาเพื่อสังคมสูงอายุ

วิสัยทัศน์ :

มุ่งสู่ความพร้อมการจัดการศึกษาระดับอุดมศึกษาเพื่อรองรับสังคมสูงอายุที่มีคุณภาพภายในปี 2580

เป้าประสงค์ :

1. จำนวนหลักสูตรที่เกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษาเพื่อรองรับสังคมสูงอายุในสถาบันอุดมศึกษาเพิ่มขึ้นร้อยละ 5 ต่อปี

2. จำนวนสถาบันอุดมศึกษาที่มีการจัดการศึกษาเพื่อรองรับสังคมสูงอายุในสถาบันอุดมศึกษาเพิ่มขึ้นร้อยละ 5 ต่อปี

3. จำนวนผู้สูงอายุที่มีศักยภาพที่เหมาะสมเพิ่มขึ้นร้อยละ 10 ในทุกๆ 5 ปี

พันธกิจ :

1. เสริมสร้างความพร้อมการจัดการศึกษาเพื่อรองรับสังคมสูงอายุในสถาบันอุดมศึกษา
2. พัฒนาขีดความสามารถด้านผู้สอน ด้านผู้เรียน ด้านผู้บริหาร ด้านหลักสูตร และด้านบริการสนับสนุน เพื่อเสริมสร้างศักยภาพทางการศึกษาให้กับสังคมสูงอายุให้มีความเข้มแข็งและยั่งยืนต่อไปได้

ประเด็นยุทธศาสตร์ และ กลยุทธ์ :

ประเด็นยุทธศาสตร์ด้านผู้สอน

ประเด็นยุทธศาสตร์ที่ 1 การพัฒนาความรู้และทักษะของผู้สอนให้เหมาะสมและการส่งเสริมการใช้เทคโนโลยีและเครื่องมือดิจิทัลในการเรียนรู้ของผู้เรียนกลุ่มผู้สูงอายุ

กลยุทธ์ด้านผู้สอน

กลยุทธ์ที่ 1.1 การปรับการสื่อสารและการสอน ผู้สอนควรใช้สื่อสารที่เข้าใจง่ายและตรงกับความรู้และประสบการณ์ของกลุ่มผู้เรียนผู้สูงอายุ เช่น ใช้ภาษาที่เข้าใจง่าย สื่อการสอนที่มีภาพประกอบเพื่อเป็นการสนับสนุนในการสื่อสาร นอกจากนี้ควรมีการใช้เทคนิควิธีวิทยาการสอนผู้สูงอายุที่เหมาะสม เพื่อให้กลุ่มผู้สูงอายุเข้าใจและจดจำข้อมูลได้ง่ายขึ้น

กลยุทธ์ที่ 1.2 การสร้างการเรียนรู้ที่เน้นการมีส่วนร่วม ผู้สอนควรใช้วิธีการเรียนรู้ที่เหมาะสมกับกลุ่มผู้เรียนผู้สูงอายุ เช่น การใช้เทคโนโลยีและเครื่องมือดิจิทัลที่เหมาะสม เพื่อช่วยให้กลุ่มผู้สูงอายุสามารถรับรู้และเก็บรวบรวมข้อมูลได้ในระยะยาว

ประเด็นยุทธศาสตร์ด้านผู้เรียน

ประเด็นยุทธศาสตร์ที่ 2 การส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิตของผู้เรียนกลุ่มผู้สูงอายุ เน้นการสร้างแรงจูงใจและเสริมสร้างความกระตือรือร้นในการเรียนรู้ การเผยแพร่และสร้างโอกาสให้ผู้สูงอายุสามารถเข้าถึงหลักสูตรและโปรแกรมการเรียนรู้ที่เหมาะสมกับความสามารถและความสนใจ

กลยุทธ์ด้านผู้เรียน

กลยุทธ์ที่ 2.1 การสร้างแรงจูงใจและการมีส่วนร่วมกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่ทำงานร่วมกับกลุ่มผู้สูงอายุ เป็นการสร้างโอกาสให้ผู้สูงอายุเข้าถึงหลักสูตรและโปรแกรมการเรียนรู้ที่เหมาะสมกับความสามารถและตรงกับความต้องการ เพื่อตอบสนองความต้องการของผู้สูงอายุในชุมชน

กลยุทธ์ที่ 2.2 พัฒนาผู้เรียนเพื่อให้สามารถเข้าถึงทรัพยากรการเรียนรู้ในรูปแบบออนไลน์ เช่น สื่อการสอนออนไลน์ สนทนาออนไลน์ที่ผู้สูงอายุสามารถติดต่อกับผู้เรียนคนอื่นๆ และแบ่งปันประสบการณ์ของผู้เรียนได้ เพื่อส่งเสริมความกระตือรือร้นในการเรียนรู้

ประเด็นยุทธศาสตร์ด้านผู้บริหาร

ประเด็นยุทธศาสตร์ที่ 3 การพัฒนาและเสริมสร้างระบบการศึกษาระดับอุดมศึกษาสำหรับผู้เรียนกลุ่มผู้สูงอายุให้สอดคล้องกับความต้องการของผู้เรียน และสามารถสนับสนุนการพัฒนาทางสังคมและเศรษฐกิจด้วยการให้ความรู้และทักษะที่เหมาะสมให้กับกลุ่มผู้สูงอายุในประเทศไทย

กลยุทธ์ด้านผู้บริหาร

กลยุทธ์ที่ 3.1 การสร้างนโยบายและโครงสร้างพื้นฐานที่สนับสนุนการเรียนรู้และการพัฒนาของผู้เรียนกลุ่มผู้สูงอายุ โดยให้การสนับสนุนที่เหมาะสมในเรื่องของทุนการศึกษา การจัดทำหลักสูตรการศึกษาที่เหมาะสมและการสร้างพื้นที่และสิ่งอำนวยความสะดวกที่เหมาะสมสำหรับผู้เรียนกลุ่มผู้สูงอายุ

กลยุทธ์ที่ 3.2 การสร้างพันธกิจและบรรยากาศที่ส่งเสริมการเรียนรู้ ผู้บริหารควรสร้างพันธกิจที่ชัดเจนและเป็นที่ยอมรับว่าการเรียนรู้ของผู้เรียนกลุ่มผู้สูงอายุเป็นทรัพยากรที่สำคัญ และควรสร้างบรรยากาศที่สนับสนุนการเรียนรู้ เช่น การสร้างกิจกรรมที่เน้นการเรียนรู้ที่สนุกสนานและน่าสนใจ เชิงสร้างสรรค์ และการสร้างความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างผู้เรียนผู้สูงอายุกับผู้สอน

ประเด็นยุทธศาสตร์ด้านหลักสูตร

ประเด็นยุทธศาสตร์ที่ 4 การพัฒนาและปรับปรุงหลักสูตรการศึกษาระดับอุดมศึกษาเพื่อตอบสนองความต้องการและความสำคัญของผู้เรียนกลุ่มผู้สูงอายุ สามารถพัฒนาทักษะและความรู้ที่เกี่ยวข้องกับการใช้ชีวิตประจำวันและการอยู่ร่วมกับสังคมได้อย่างเต็มตามศักยภาพของตนเอง

กลยุทธ์ด้านหลักสูตร

กลยุทธ์ที่ 4.1 การสร้างหลักสูตร โดยผู้รับผิดชอบหลักสูตร ควรทำการปรับหลักสูตรโดยมุ่งเน้นให้เหมาะสมกับความต้องการและบริบทของผู้เรียนกลุ่มผู้สูงอายุ โดยให้คำนึงถึงกรอบการสร้างหลักสูตรใน 5 มิติที่สำคัญ คือ เศรษฐกิจ สภาพแวดล้อม สุขภาพ สังคม และเทคโนโลยี การปรับเปลี่ยนในแง่ความยากหรือความซับซ้อนของเนื้อหา การเพิ่มเติมข้อมูลที่เป็นประโยชน์เกี่ยวกับสุขภาพ การดูแลตนเอง หรือเรื่องราวที่เกี่ยวข้องกับกลุ่มผู้สูงอายุ รวมถึงการใช้วิธีการสอนที่เหมาะสม ผู้รับผิดชอบหลักสูตร ควรใช้วิธีการสอนที่เหมาะสมกับผู้เรียนกลุ่มผู้สูงอายุ เช่น การใช้การสอนแบบปฏิสัมพันธ์ที่เน้นการเรียนรู้ทางปฏิบัติ สื่อการเรียนรู้ที่เน้นประสบการณ์

กลยุทธ์ที่ 4.2 การให้ความสำคัญกับการแลกเปลี่ยนความรู้ ผู้รับผิดชอบหลักสูตรควรสร้างโอกาสให้กับผู้เรียนกลุ่มผู้สูงอายุในการแลกเปลี่ยนความรู้ระหว่างกัน โดยอยู่ในรูปแบบกิจกรรมเชิงสังคม เช่น การสร้างกลุ่มอ่านหนังสือ หรือการสร้างพื้นที่ในการพูดคุยแลกเปลี่ยนความคิดเห็น เพื่อสร้างโอกาสให้กลุ่มผู้สูงอายุมีการเรียนรู้ร่วมกันและเปิดกว้างในความคิดเห็น

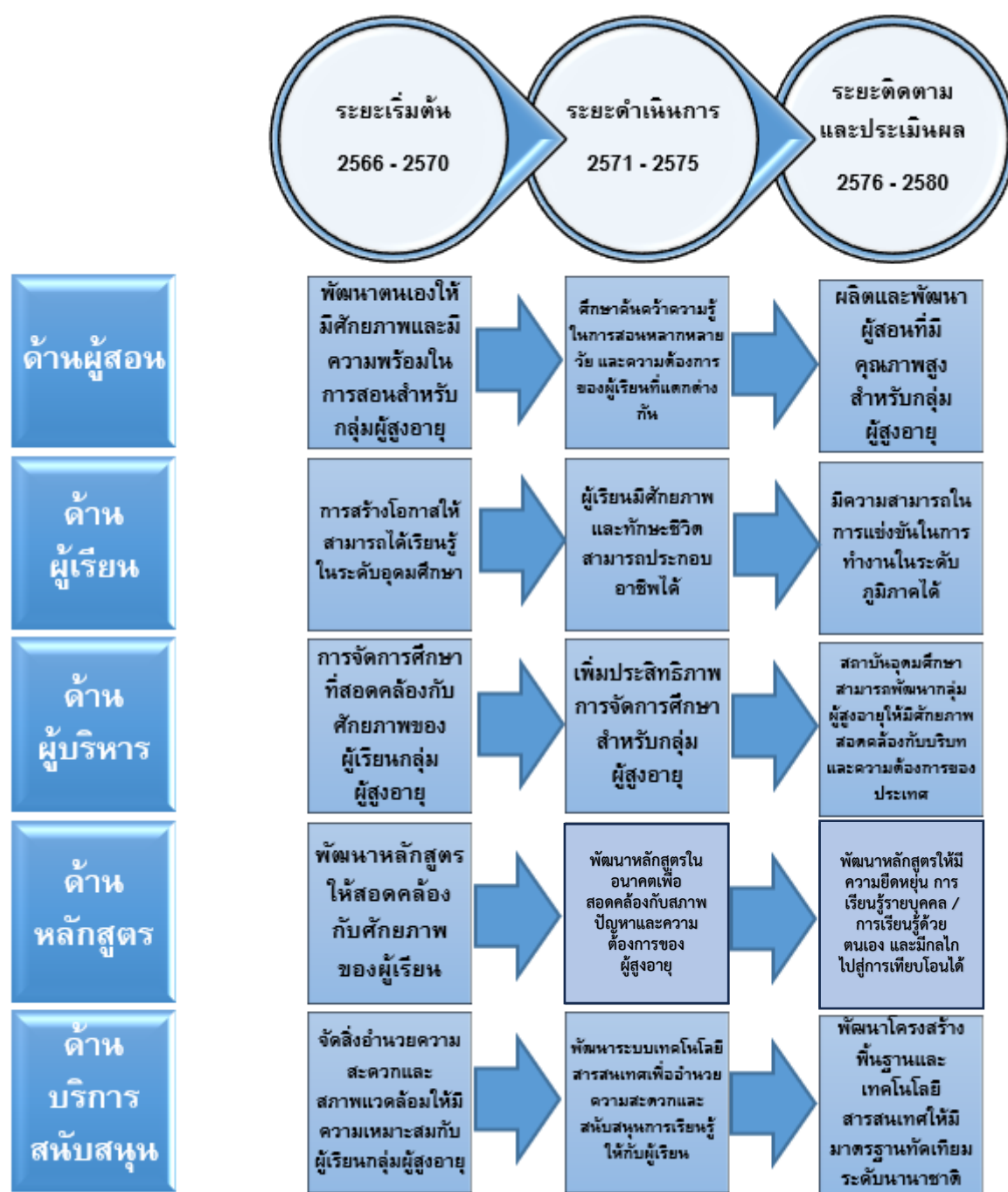
ประเด็นยุทธศาสตร์ด้านบริการสนับสนุน

ประเด็นยุทธศาสตร์ที่ 5 การสร้างระบบนิเวศ ให้มีความเหมาะสมในการเรียนรู้ ให้บริการสนับสนุนที่ช่วยให้ผู้เรียนกลุ่มผู้สูงอายุสามารถเข้าถึงและเรียนรู้ได้อย่างเหมาะสม โดยการสร้างพื้นที่เรียนรู้ที่เหมาะสมสำหรับผู้สูงอายุ รวมถึงเครือข่ายความร่วมมือกับองค์กรและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เพื่อให้การบริการสนับสนุนที่เหมาะสมและครอบคลุมต่อผู้เรียนกลุ่มผู้สูงอายุ

กลยุทธ์ด้านบริการสนับสนุน

กลยุทธ์ที่ 5.1 การสร้างระบบนิเวศ ให้มีความเหมาะสมในการเรียนรู้ ให้บริการสนับสนุนที่ช่วยให้ผู้เรียนกลุ่มผู้สูงอายุสามารถเข้าถึงและเรียนรู้ได้อย่างเหมาะสม โดยการสร้างพื้นที่เรียนรู้ที่เหมาะสมสำหรับผู้สูงอายุ เช่น ห้องเรียนที่เหมาะสมกับความต้องการช่วยเหลือในการเคลื่อนไหว การจัดเตรียมทรัพยากรการเรียนรู้ที่ใช้ง่าย และการสนับสนุนในการเรียนรู้ เช่น ผู้ช่วยส่วนตัวในการเรียนรู้

กลยุทธ์ที่ 5.2 การสร้างพันธมิตรและเครือข่ายความร่วมมือกับองค์กรและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เพื่อให้การบริการสนับสนุนที่เหมาะสมและครอบคลุมต่อผู้เรียนกลุ่มผู้สูงอายุ เช่น การทำงานร่วมกับศูนย์การเรียนรู้ชุมชน หรือองค์กรส่งเสริมสุขภาพ เพื่อให้ผู้สูงอายุได้รับการสนับสนุนที่ครอบคลุมและมีการเชื่อมโยงกับแหล่งข้อมูลและบริการที่เกี่ยวข้อง

ภาพที่ 1 การจัดทำแผนที่นำทางกรอบระยะเวลาสำหรับการจัดการศึกษาระดับอุดมศึกษาเพื่อสังคมสูงอายุ

อภิปรายผล

ประเด็นยุทธศาสตร์ด้านผู้สอน ประเด็นยุทธศาสตร์ที่ 1 การพัฒนาความรู้และทักษะของผู้สอนให้เหมาะสมและการส่งเสริมการใช้เทคโนโลยีและเครื่องมือดิจิทัลในการเรียนรู้ของผู้เรียนกลุ่มผู้สูงอายุ ซึ่งสอดคล้องกับ Markauskaite, L. et al. ประกอบด้วย 1) ความรู้หลักสูตร ครูผู้สอนต้องมีความรู้และความเข้าใจ แหล่งทรัพยากรสารสนเทศดิจิทัลเพื่อนำมาบูรณาการกับหลักสูตร 2) ความรู้ลักษณะผู้เรียน ครูผู้สอนต้องมีความรู้แหล่งทรัพยากรสารสนเทศเทคโนโลยีที่ผู้เรียนจะต้องมี โดยเฉพาะทรัพยากรสารสนเทศที่จำเป็นว่าจะจัดให้แก่ผู้เรียนอย่างไร 3) ความรู้บริบทด้านการศึกษา ครูผู้สอนมีความรู้ในเทคโนโลยีที่จะใช้เพื่อการเรียนการสอนให้สอดคล้อง

กับระดับของผู้เรียน และ 4) ความรู้เกี่ยวกับผลลัพธ์ที่ได้จากการศึกษา ครูผู้สอนมีความรู้และความเข้าใจ เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารที่สัมพันธ์กับวัตถุประสงค์ทางการศึกษา ผลลัพธ์ และคุณค่าทางการศึกษา (Markauskaite, L. et al., 2011)

ประเด็นยุทธศาสตร์ด้านผู้เรียน ประเด็นยุทธศาสตร์ที่ 2 การส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิตของผู้เรียนกลุ่ม ผู้สูงอายุ เน้นการสร้างแรงจูงใจและเสริมสร้างความกระตือรือร้นในการเรียนรู้ การเผยแพร่และสร้างโอกาสให้ผู้สูงอายุสามารถเข้าถึงหลักสูตรและโปรแกรมการเรียนรู้ที่เหมาะสมกับความสามารถและความสนใจ ซึ่งสอดคล้องกับ อาชัญญา รัตนอุบล และคณะ ที่พบว่า ยุทธศาสตร์ที่สำคัญอันหนึ่งในด้านผู้เรียน คือ ยุทธศาสตร์การส่งเสริมในรูปแบบมหาวิทยาลัยให้การสนับสนุน โดยให้กระทรวงการอุดมศึกษา วิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม กระทรวงศึกษาธิการร่วมกับสถาบันการศึกษา/มหาวิทยาลัยในท้องถิ่น วิทยาลัยชุมชน จัดการศึกษาสำหรับผู้สูงอายุเป็นหน่วยงานหลัก/เป็นเจ้าภาพในการสนับสนุน และเปิดโอกาสให้ผู้สนใจเข้ามาเรียนร่วมกับนักศึกษาวัยอื่นๆ ทั้งในภาคปกติ ภาคค่ำ หรือเสาร์-อาทิตย์ การเปิดหลักสูตรระยะสั้นในหัวข้อที่ผู้สูงอายุต้องการและมีความจำเป็นเพื่อใช้ในการดำรงชีวิต พัฒนาความเป็นอยู่ เช่น การพัฒนาสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อผู้สูงอายุ รวมถึงเป็นตัวกลางในการสนับสนุนจัดหาให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและตัวผู้สูงอายุได้มีโอกาสมีบทบาทและมีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ของผู้สูงอายุ (อาชัญญา รัตนอุบล และคณะ, 2552)

ประเด็นยุทธศาสตร์ด้านผู้บริหาร ประเด็นยุทธศาสตร์ที่ 3 การพัฒนาและเสริมสร้างระบบการศึกษาระดับอุดมศึกษาสำหรับผู้เรียนกลุ่มผู้สูงอายุให้สอดคล้องกับความต้องการของผู้เรียน และสามารถสนับสนุนการพัฒนาทางสังคมและเศรษฐกิจด้วยการให้ความรู้และทักษะที่เหมาะสมให้กับกลุ่มผู้สูงอายุในประเทศไทย ซึ่งสอดคล้องกับประเทศสิงคโปร์ที่เน้นในการพัฒนาทักษะในการทำงาน พบว่า มหาวิทยาลัยแห่งชาติสิงคโปร์ (National University of Singapore) NUS ได้จัดทำหลักสูตร NUS Lifelong Learners (NUS L³) โดยมีแนวทาง คือ ผู้สำเร็จการศึกษาทุกคนที่จบการศึกษาที่มหาวิทยาลัยแห่งชาติสิงคโปร์ (NUS) จะมีสิทธิได้เข้าร่วมโครงการ “ผู้เรียนตลอดชีวิต (NUS L³)” ทั้งนี้ ซึ่งโครงการ NUS พยายามทำให้แน่ใจว่าผู้สำเร็จการศึกษาพร้อมแล้วในการเข้าถึงทักษะตามหลักสูตรที่เกี่ยวข้องกับอุตสาหกรรมที่จำเป็นสำหรับการฝึกทักษะเพิ่มเติมทางการแข่งขันในตลาดแรงงานและเพื่อเพิ่มศักยภาพด้านเศรษฐกิจในอนาคตมากขึ้น ผู้เรียนโครงการ NUS L³ จะมีโปรแกรมการสอนครอบคลุมเกี่ยวกับการจัดการทักษะตามหลักสูตรที่เกี่ยวข้องกับอุตสาหกรรม ศิษย์เก่าสามารถเลือกที่จะเรียนหลักสูตรเหล่านี้ในรูปแบบของประกาศนียบัตร ปริญญาตรีหรือปริญญาโท (National University of Singapore, 2018)

ประเด็นยุทธศาสตร์ด้านหลักสูตร ประเด็นยุทธศาสตร์ที่ 4 การพัฒนาและปรับปรุงหลักสูตรการศึกษาระดับอุดมศึกษาเพื่อตอบสนองความต้องการและความสำคัญของผู้เรียนกลุ่มผู้สูงอายุ สามารถพัฒนาทักษะและความรู้ที่เกี่ยวข้องกับการใช้ชีวิตประจำวันและการอยู่ร่วมกับสังคมได้อย่างเต็มตามศักยภาพของตนเอง ซึ่งสอดคล้องกับประเทศอังกฤษเป็นหลักสูตรนอกเวลา (Part-time Course) ที่สอดคล้องกับกรอบคุณสมบัติของหลักสูตรปริญญาตรีของประเทศอังกฤษ และบางหลักสูตรตรงตามคุณสมบัติวิชาชีพ มีหลายหลักสูตรที่ได้รับวุฒิการศึกษา (Certificate Course) บางหลักสูตรเปิดตามความสนใจของผู้เรียน ผู้ที่จะสมัครเรียนไม่จำเป็นต้องมีคุณสมบัติพิเศษ โดยใช้วิธีออนไลน์สามารถเข้าถึงผู้เรียนได้ทั่วประเทศ (ศิริณา จิตต์จรัส และคณะ, 2560)

ประเด็นยุทธศาสตร์ด้านบริการสนับสนุน ประเด็นยุทธศาสตร์ที่ 5 การสร้างระบบนิเวศ ให้มีความเหมาะสมในการเรียนรู้ ให้บริการสนับสนุนที่ช่วยให้ผู้เรียนกลุ่มผู้สูงอายุสามารถเข้าถึงและเรียนรู้ได้อย่างเหมาะสม โดยการสร้างพื้นที่เรียนรู้ที่เหมาะสมสำหรับผู้สูงอายุ รวมถึงเครือข่ายความร่วมมือกับองค์กรและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เพื่อให้การบริการสนับสนุนที่เหมาะสมและครอบคลุมต่อผู้เรียนกลุ่มผู้สูงอายุ ซึ่งสอดคล้องกับประเทศอังกฤษได้มีการประสานสัมพันธ์ระหว่างภาคีเครือข่ายองค์กรเอกชนในการจัดการศึกษา ทั้งการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยแก่ผู้สูงอายุหลากหลายรูปแบบ ในการดำเนินกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียน

ภายใต้ความรับผิดชอบหลักของกระทรวงการพัฒนาสังคม นอกจากนี้ยังมีมหาวิทยาลัยสำหรับผู้สูงอายุ ที่เรียกว่า มหาวิทยาลัยวัยที่สาม ดำเนินการจัดการศึกษาเพื่อผู้สูงอายุที่ต้องการศึกษาต่อเนื่องในระดับอุดมศึกษาเป็นการเฉพาะอีกด้วย (University of the Third Age, 2000)

สรุปและข้อเสนอแนะ

ในการพัฒนาแผนที่นำทางการจัดการการศึกษาระดับอุดมศึกษาเพื่อสังคมสูงอายุ ได้แผนที่นำทางสำหรับสำหรับการจัดการศึกษาระดับอุดมศึกษาเพื่อสังคมสูงอายุ พบประเด็นยุทธศาสตร์ ในแต่ละด้าน ดังนี้ 1) ประเด็นยุทธศาสตร์ด้านผู้สอน คือ การพัฒนาความรู้และทักษะของผู้สอนให้เหมาะสมและการส่งเสริมการใช้เทคโนโลยีและเครื่องมือดิจิทัลในการเรียนรู้ของผู้เรียนกลุ่มผู้สูงอายุ ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้ คือ ผู้สอนควรใช้การสื่อสารที่เข้าใจง่ายและตรงกับความรู้และประสบการณ์ของกลุ่มผู้เรียนผู้สูงอายุ การสร้างการเรียนรู้ที่เน้นการมีส่วนร่วมเหมาะสมกับกลุ่มผู้เรียนผู้สูงอายุ 2) ประเด็นยุทธศาสตร์ด้านผู้เรียน คือ การส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิตของผู้เรียนกลุ่มผู้สูงอายุ เน้นการสร้างแรงจูงใจและเสริมสร้างความกระตือรือร้นในการเรียนรู้ การเผยแพร่และสร้างโอกาสให้ผู้สูงอายุสามารถเข้าถึงหลักสูตรและโปรแกรมการเรียนรู้ที่เหมาะสมกับความสามารถและความสนใจ ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้ คือ สร้างโอกาสให้ผู้สูงอายุเข้าถึงหลักสูตรและโปรแกรมการเรียนรู้ที่เหมาะสมกับความสามารถและตรงกับความต้องการ เพื่อตอบสนองความต้องการของผู้สูงอายุในชุมชน 3) ประเด็นยุทธศาสตร์ด้านผู้บริหาร คือ การพัฒนาและเสริมสร้างระบบการศึกษาระดับอุดมศึกษาสำหรับผู้เรียนกลุ่มผู้สูงอายุ ให้สอดคล้องกับความต้องการของผู้เรียน และสามารถสนับสนุนการพัฒนาทางสังคมและเศรษฐกิจด้วยการให้ความรู้และทักษะที่เหมาะสมให้กับกลุ่มผู้สูงอายุในประเทศไทย ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้ คือ นโยบายและโครงสร้างพื้นฐานที่สนับสนุนการเรียนรู้และการพัฒนาของผู้เรียนกลุ่มผู้สูงอายุ โดยให้การสนับสนุนเรื่องทุนการศึกษา และการสร้างพื้นที่และสิ่งอำนวยความสะดวกที่เหมาะสมสำหรับผู้เรียนกลุ่มผู้สูงอายุ 4) ประเด็นยุทธศาสตร์ด้านหลักสูตร คือ การพัฒนาและปรับปรุงหลักสูตรการศึกษาระดับอุดมศึกษาเพื่อตอบสนองความต้องการและความสำคัญของผู้เรียนกลุ่มผู้สูงอายุ สามารถพัฒนาทักษะและความรู้ที่เกี่ยวข้องกับการใช้ชีวิตประจำวันและการอยู่ร่วมกับสังคมได้อย่างเต็มตามศักยภาพของตนเอง ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้ คือ ปรับหลักสูตรโดยมุ่งเน้นให้เหมาะสมกับความต้องการและบริบทของผู้เรียนกลุ่มผู้สูงอายุ โดยให้คำนึงถึงกรอบการสร้างหลักสูตรใน 5 มิติที่สำคัญ คือ เศรษฐกิจ สภาพแวดล้อม สุขภาพ สังคม และเทคโนโลยี 5) ประเด็นยุทธศาสตร์ด้านบริการสนับสนุน คือ การสร้างระบบนิเวศ ให้มีความเหมาะสมในการเรียนรู้ ให้บริการสนับสนุนที่ช่วยให้ผู้เรียนกลุ่มผู้สูงอายุสามารถเข้าถึงและเรียนรู้ได้อย่างเหมาะสม โดยการสร้างพื้นที่เรียนรู้ที่เหมาะสมสำหรับผู้สูงอายุ รวมถึงเครือข่ายความร่วมมือกับองค์กรและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เพื่อให้การบริการสนับสนุนที่เหมาะสมและครอบคลุมต่อผู้เรียนกลุ่มผู้สูงอายุ ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้ คือ การสร้างระบบนิเวศ ให้มีความเหมาะสมในการเรียนรู้ ให้บริการสนับสนุนที่ช่วยให้ผู้เรียนกลุ่มผู้สูงอายุสามารถเข้าถึงและเรียนรู้ได้อย่างเหมาะสม ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้ จากการศึกษานี้พบว่าสถาบันระดับอุดมศึกษาภายในประเทศไทยมีความพร้อมเบื้องต้นและมีนโยบายสนับสนุนการศึกษาในหลากหลายวัย ซึ่งรวมถึงผู้เรียนที่เป็นผู้สูงอายุด้วย โดยมีมุมมองที่เหมือนกันคือการเรียนเพื่อความสุข ตอบสนองความต้องการของผู้เรียน และเน้นการเรียนรู้ร่วมกันระหว่างผู้สูงอายุกับนักศึกษา เพื่อสร้างความเข้าใจระหว่างวัย ดังนั้นหน่วยงานของรัฐ เช่น กระทรวงการอุดมศึกษา วิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม มีนโยบายส่งเสริมทางด้านนี้อย่างเป็นรูปธรรม และสนับสนุนให้สถาบันระดับอุดมศึกษา มีความร่วมมือกับภาคเอกชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ให้เข้ามามีบทบาทส่วนร่วมต่อไป ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป ควรมีการศึกษาติดตามการนำแผนที่นำทางไปใช้

ปฏิบัติจริงและประเมินผลการดำเนินการของโครงการหรือกิจกรรมที่ช่วยส่งเสริมและสนับสนุนการดำเนินงานของสถาบันอุดมศึกษา

กิตติกรรมประกาศ

โดยผลงานวิจัยนี้ได้รับการสนับสนุนทุนจาก “ทุน 90 ปี จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย” กองทุนรัชดาภิเษกสมโภช และขอขอบพระคุณ คณาจารย์ สาขาวิชาอุดมศึกษา ภาควิชานโยบาย การจัดการและความเป็นผู้นำทางการศึกษา คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย รวมถึงผู้ทรงคุณวุฒิทุกท่านที่ให้การสนับสนุนในการทำงานวิจัยเป็นอย่างดี

เอกสารอ้างอิง

- ณัฐพร จาตุศรีพิทักษ์ และประกาย อีระวัฒนากุล. (2563). 'SkillsFuture' โครงการพัฒนาคนยกแผง ของ 'สิงคโปร์'. เรียกใช้เมื่อ 1 มิถุนายน 2565 จาก <https://www.bangkokbiznews.com/world/866241>
- ธีรวุฒิ เอกะกุล. (2543). ระเบียบวิธีวิจัยทางพฤติกรรมศาสตร์และสังคมศาสตร์. อุบลราชธานี: สถาบันราชภัฏอุบลราชธานี.
- ประกาศ เรื่อง ยุทธศาสตร์ชาติ (พ.ศ. 2561 - 2580). (2561). ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 135 ตอนที่ 82 ก หน้า 37 (13 ตุลาคม 2561).
- โยธิน อยู่จงดี. (2561). มหาวิทยาลัยวัยที่สาม การเรียนรู้ไม่มีวันสิ้นสุด. เรียกใช้เมื่อ 27 ธันวาคม 2561 จาก <https://www.posttoday.com/social/general/549681>
- ระวี จุฑาทองศ์ (สัจจโสภณ). (23 กุมภาพันธ์ 2565). การศึกษาแนวปฏิบัติที่ดีสำหรับการจัดการศึกษาของสถาบันอุดมศึกษาเพื่อสังคมสูงอายุทั้งในและต่างประเทศ. (ธรรมมา เจียรธรวาณิช, ผู้สัมภาษณ์)
- ศิริณา จิตต์จรัส และคณะ. (2560). แนวทางการจัดการศึกษาต่อเนื่องในสถาบันอุดมศึกษาในประเทศไทย. วารสารอิเล็กทรอนิกส์ Veridian มหาวิทยาลัยศิลปากร (มนุษยศาสตร์สังคมศาสตร์และศิลปะ), 10(1), 313-331.
- อาชัญญา รัตนอุบล และคณะ. (2552). การพัฒนากิจกรรมการเรียนรู้ของผู้ใหญ่วัยแรงงานเพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ในการเตรียมความพร้อมเมื่อเข้าสู่วัยผู้สูงอายุ. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ.
- Markauskaite, L. et al. (2011). Beyond technology, pedagogy and content: Insights into the knowledge bases for collaborative eLearning design. Paper presented at the Paper accepted for presentation at the American Educational Research Association conference. New Orleans, Louisiana: American Educational Research Association.
- National University of Singapore. (2018). NUS Lifelong Learners (NUS L3). Retrieved December 27, 2018, from <http://scale.nus.edu.sg/AlumniLifeLongLearning>
- University of the Third Age. (2000). University of the Third Age. Retrieved October 2, 2017, from <http://www.uta.ac.fi>